

УДК [378.14:61](09)(477)

ІНТЕГРАЦІЯ НАУКИ І ОСВІТИ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ВИЩОЇ МЕДИКО-ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ШКОЛИ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ**Т. В. Лугасва**

Національний фармацевтичний університет

вул. Пушкінська, 53, м. Харків, 61002, Україна. E-mail: tanya_lutaeva@list.ru

На основі вивчення історико-педагогічних джерел проаналізовано особливості інтеграції науки та освіти в харківській вищій медико-фармацевтичній школі у період XIX – початку XX ст.

Ключові слова: інтеграція науки та освіти, університет, науковець, наукове товариство.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Умовою розвитку вітчизняної вищої медико-фармацевтичної школи є врахування теорії та практики організації вищих навчальних закладів імперської доби, що продукували професійно орієнтовану науково-педагогічну еліту.

Мета роботи – проаналізувати особливості інтеграції науки та освіти в харківській вищій медико-фармацевтичній школі у період XIX – початку XX ст.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ.

Становлення Харківської вищої медико-фармацевтичної школи пов'язане з Імператорським Харківським університетом (далі: Харківський університет, університет). Організація діяльності Харківського університету, який було відкрито у 1805 р., відбувалася під впливом європейських моделей університету, більшою мірою характеристик німецької моделі. Провідною ідеєю німецької моделі університету була єдність навчального процесу і наукового дослідження, спрямована на вдосконалення змісту і методів навчання, формування творчої індивідуальності майбутніх дослідників.

Історико-педагогічні джерела свідчать, що Харківський університет з початку функціонування сприймався як навчальний та науковий центр Харківської губернії Російської імперії. Майбутніх спеціалістів для медико-фармацевтичної галузі готували на відділеннях: лікарських і медичних наук та фізико-математичних наук (з 1835 р. на медичному та фізико-математичному факультетах) [1–4].

В університетських статутах були відсутні статті, що визначали права та обов'язки професорсько-викладацького складу навчальних закладів у галузі наукової діяльності. Взаємини між державою і науковцями університетів обмежувалися переважно науково-атестаційними справами в процесі посадових призначень і переміщень. Науково-дослідницька діяльність була не обов'язковою і добровільною, якщо вона виходила за межі педагогічного процесу та жорстко регламентованою міністерськими програмами в разі зайняття наукою в межах держзамовлень [2]. Для підпорядкування науки контролю з боку чиновницького апарату ще в першій половині XIX ст. було створено вчені комітети міністерств і відомств. Серед них найвпливовішим був вчений комітет Міністерства народної освіти. Він розглядав пропозиції щодо проведення експедицій, відряджень територією Російської імперії та за кордоном з відповідним фінансуванням.

Організації науково-дослідної роботи в Харківському університеті на етапі становлення навчального закладу сприяло залучення до його кадрового складу іноземних вчених. Серед фахівців медичного та природничого спрямування Харківського університету, які вплинули на інтеграцію в навчальному закладі науки та освіти, слід відзначити Ф. Гізе, Л. Ванноті, В. Дрейсіга, Ф. Делявіня, Г. Корітарі [3].

У процесі становлення та розвитку харківської медико-фармацевтичної школи, науковці-медики та природознавці Харківського університету приймали участь у популяризації наукових знань, підготували до друку та видали низку підручників та навчальних посібників, що сприяли ефективній організації підготовки майбутніх фахівців для медико-фармацевтичної галузі у XIX – на початку XX ст. У цих виданнях знаходили відбиток як результати розвитку певної галузі світової науки так і результати науково-дослідної роботи авторів.

Інтеграції навчальної та наукової роботи майбутніх медиків (фармацевтів) у Харківському університеті сприяло створення та збільшення на базі факультетів навчально-допоміжних установ (ботанічний сад, ботанічний інститут, спеціалізовані кабінети, лабораторії, клініки та ін.), на базі яких організовувалися практичні заняття, виконувалися науково-дослідні роботи студентів під керівництвом викладачів [3; 4].

Важливим завданням Харківського університету з самого початку його діяльності була підготовка професійних кадрів науковців, зокрема для вищої медико-фармацевтичної освіти.

За Університетським Статутом 1863 р. було започатковано своєрідний інститут «професорських стипендіатів», що дав університетам можливість мати більше кандидатів для приготування до професорського звання. Кандидатури для підготовки до професорського знання відбирали серед тих випускників Харківського університету, які закінчували університет з дипломом I ступеня і мали здібності та бажання до наукової роботи. Саме вони під керівництвом кваліфікованих професорів готували магістерську дисертацію, до захисту якої потрібно було скласти магістерські іспити [1]. Передбачалося відправлення професорських стипендіатів за кордон для подальшого удосконалення. За Статутом 1884 р., закордонні стажування молодих учених розглядалися одним з шляхів вдосконалення системи

наукової атестації. Результати поїздок за кордон надавалися в Міністерство народної освіти для публікації в «Журнале Министерства народного просвещения». Звіти також публікувалися в періодичних виданнях університету. У зазначений період дослідження вчених, проведені під час стажування за кордоном, наукових відрядженнях, під час роботи над дисертаціями, монографіями і т.п., знаходили втілення в навчально-виховному процесі, в курсах лекцій, навчальних планах, планах семінарів і практичних занять тощо.

На початку ХХ ст. були опубліковані ювілейні видання, присвячені історії медичного та фізико-математичного факультетів Харківського університету [3; 4]. Висвітлюючи науковий потенціал вищої медико-фармацевтичної школи, особливу увагу автори звертали саме на інтеграцію науки та освіти, повідомляли про наукові здобутки вчених та сумісну науково-дослідну роботу викладачів та студентів. Науково-дослідна робота майбутніх фахівців медико-фармацевтичної галузі організовувалася на відповідних факультетах Харківського університету згідно до наукових інтересів викладачів й мала проблемний та практико-орієнтований характер.

Система стимулювання студентів до наукових досліджень (премії, публікації результатів досліджень, рекомендації науковців щодо можливої подальшої наукової кар'єри майбутніх фахівців та ін.) зумовлювала інтерес молоді до науки. Проведений науковий пошук дозволив встановити ряд іменних стипендій для майбутніх медиків і фармацевтів. Серед них: за кращу наукову роботу в галузі хірургії імені В. Грубе, за кращу роботу з бактеріології і взагалі природничих наук імені Л. Ценьковського, за кращу роботу з природничих наук ім. А. Павловського, В. Черняєва [3–5].

Роботи деяких студентів, що були виконані на базі клінік та в лабораторіях, становили значний науковий інтерес і друкувалися в «Записках Императорского Харьковского университета» поряд з рецензіями провідних науковців. Разом із професорами університету студенти також готували до друку курси лекцій, альманахи, збірники науково-літературних праць, залучалися до роботи наукових товариств тощо.

Важливим нормативним документом, що створював умови та регламентував організацію і діяльність наукових товариств, став Університетський статут 1863 р. «До особливої переваги університету віднесено, – зазначалось у параграфі 9, – складання в ньому вчених спільнот, які вправляються у словесності російській та древній, а також займаються розповсюдженням наук дослідних і точних, заснованих на достовірних началах» [1]. Включення цього пункту в розділ про способи розвитку наукової діяльності університетів не тільки підвищувало наукову значущість і престиж товариств, а також сприяло інтеграції науки та освіти в процесі організації освітньої діяльності, пожвалювало діяльність студентських наукових гуртків. Усі наукові товариства

Харківського університету відігравали значну роль у розвитку передової науки, знань, популяризації досліджень, надавали можливість науковцям взаємодіяти з майбутніми фахівцями.

Вивчення історико-педагогічних джерел другої половини ХІХ – початку ХХ ст. свідчить про науково-дослідний характер обов'язкової позааудиторної самостійної роботи студентів Харківського університету з низки професійно орієнтованих навчальних дисциплін. Так, засновник наукових шкіл ембріологів, мікробіологів та альгологів Л. Ценьківський (1822–1887) був одним з перших професорів в Російській імперії, які організували самостійну дослідницьку роботу студента з мікроскопом. Він також виявив ініціативу щодо створення в ботанічному кабінеті університету першої мікробіологічної лабораторії для виготовлення вакцини сибірки й залучав студентів до процесу її виробництва.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. професор гігієни та епідеміології І. Скворцов запровадив здійснення студентами антропологічних досліджень з наступним аналізом отриманих результатів. Звіт та висновки про проведену роботу студенти розміщували в чотирьох особливих «Записних книжках», які надавалися професору напередодні семестрового заліку. Методичні поради («Пам'ятні книжки») щодо здійснення студентами наукових досліджень друкувалися в університетській типографії. Вони містили короткий виклад планів та методів наукового дослідження й спрямовували науковий пошук майбутніх медиків [3].

Відомі випадки, коли викладачі ініціювали публікації наукових досліджень студентів, оплачуючи видання за свій рахунок. Наприклад, професор В. Крилов видав шість томів «Школьной хроники», в яких було викладено результати досліджень з паталогічної анатомії, здійснених студентами медичного факультету [3].

У роки Першої світової війни науковці медичного та фізико-математичного факультетів університету отримували державні завдання на термінові наукові розробки для потреб оборонної промисловості, польової медицини, фармакології. Відомо, що хіміки університету в лабораторії органічної хімії під керівництвом професора І. Красуського розпочали виробництво ліків, тобто лабораторія перейшла на наукову роботу, що мала особливо важливе прикладне значення. До науково-дослідної роботи в лабораторії залучалися студенти.

ВИСНОВКИ. Проведений науковий пошук дозволяє свідчити, що інтеграція науки та освіти в харківській вищій медико-фармацевтичній школі зумовлювалася ідеєю європейського класичного університету, в якій відображалися такі принципи організації як єдність навчання наукам з науковими дослідженнями.

Хоча університетські статuti досліджуваного періоду не конкретизували права та обов'язки викладачів у галузі наукової діяльності, науковий напрям був невід'ємним елементом педагогічної дія-

льності представників професорсько-викладацького складу Харківського університету.

Інтеграції науки та освіти на медичному та фізико-математичному факультетах Харківського університету сприяли: розвиток організаційно-правової бази університетського життя; залучення до викладацького складу іноземних вчених та вітчизняних фахівців, які пройшли наукову підготовку на Заході; створення та удосконалення навчально-допоміжних установ; участь викладачів в популяризації наукових досліджень; ініціатива та діяльність викладачів щодо організації науково-дослідної роботи студентів та посилення вимог щодо контролю їх науково-дослідної роботи; створення чіткої системи стимулювання студентів до наукових досліджень; поживлення діяльності наукових товариств та студентських наукових гуртків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Высочайше утвержденный «Общий устав императорских российских университетов от 18 июня

1863 г. / Полное собрание законов Российской Империи. Собрание второе. – Том 38 (1863). Отделение первое. – СПб.: Типография 2-го отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1866. – 1073 с.

2. Додонова Г. Наукова діяльність українських університетів // Мандрівець. – 2011. – № 4. – С. 25–29.

3. Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / Под ред. проф. И. П. Скворцова и Д. И. Багалея. – Харьков: Изд-во университета, 1905–1906. – 471 с.

4. Физико-математический факультет Харьковского университета за первые сто лет его существования (1805–1905) / Под ред. И. П. Осипова, Д. И. Багалея. – Харьков: Тип. Фирмы «Адольф Дорре», 1908. – 625 с.

5. Южный край. – 1899.

INTEGRATION OF SCIENCE AND EDUCATION AS A CONDITION OF HIGHER MEDICAL AND PHARMACEUTICAL SCHOOL: HISTORICAL AND PEDAGOGICAL ASPECTS

T. Lutayeva

National University of Pharmacy

vul. Pushkinskaya, 53, Kharkiv, 61002, Ukraine, tanya_lutaeva@list.ru

The article highlights the features of integration of science and higher education in the Kharkiv medical and pharmaceutical schools during the XIX – early XX century based on the study of historical-pedagogical literature.

Key words: integration of science and education, university, scientist, scientific societies.

REFERENCES

1. (1866), Highest approved "General charter imperial of the Imperial Russian universities of 18 June 1863, *Polnoe sobraniye zakonov Rossiyskoy Imperiyi. Sbornik zakonov*, T. 38, Otdelenie pervoe, Tipografiya 2-go otdeleniya sobstvennoy E.I.V. kantselyariyi, SPb., pp. 100–120. (in Russian)

2. Dodonova, G. (2011), «Science Ukrainian universities», *Mandrivets*, no. 4, pp. 25–29. (in Ukrainian)

3. *Meditsinskiy fakultet Kharkovskogo universiteta za pervye 100 let ego sushchestvovaniya (1805–1905)*

[Medical Faculty of Kharkov University for the first 100 years of its existence (1805–1905)], Izd-vo universiteta, Kharkov. (in Russian)

4. *Fiziko-matematicheskiy fakultet Kharkovskogo universiteta za pervye 100 let ego sushchestvovaniya (1805–1905)* [Physics and Mathematics Faculty of Kharkov University in the first hundred years of its existence (1805–1905)], Тип. Firmy «Adolf Dorre», Kharkov. (in Russian)

5. (1899), *Juzhnyy kray* [Southern region]. (in Russian)

Лутаєва Тетяна Василівна,

канд. пед.н., доц,

доцент кафедри педагогіки

та психології,

Національний фармацевтичний університет,

вул. Пушкінська, 53, м. Харків,

61002, Україна

Тел.: 0936445900

E-mail: tanya_lutaeva@list.ru

Lutayeva Tetyana Vasyilivna,

assistant professor,

the department of pedagogy

and psychology,

National University of Pharmacy,

vul. Pushkinska, 53, Kharkiv,

61002, Ukraine

Tel.: 0936445900

E-mail: tanya_lutaeva@list.ru